

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора економічних наук, старшого наукового співробітника
Остафійчука Ярослава Васильовича на дисертаційну роботу
Ставничої Наталії Ігорівни “Соціальна безпека України у контексті
забезпечення сталого розвитку”, подану на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за
спеціальністю 051 – Економіка**

Актуальність теми дослідження

Україна приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, що ґрунтується на трьох базових імперативах: економічному – передбачає формування ефективної економічної системи, гармонізованої з екологічним чинником; соціальному – утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах безпеки; екологічному – визначає умови та межі відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації. Очевидно, що найближчим часом рушійною силою суспільних трансформацій на шляху до сталого розвитку будуть глобалізація та новий етап технологічної революції – цифровізація (діджиталізація). Такі трансформації роблять зміни в характері людської життєдіяльності ще менш лінійними і менш передбачуваними, несучи разом із новими можливостями нові виклики та ризики. Формування нових викликів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру потребує адекватних заходів щодо забезпечення соціальної безпеки, гнучких і випереджально-адаптивних механізмів реалізації відповідної політики, інституційного забезпечення цих процесів. Зазначене свідчить про актуальність теми дисертаційної роботи Ставничої Н. І. “Соціальна безпека України у контексті забезпечення сталого розвитку”, важливість поставлених у ній мети та завдань.

Дослідження зорієнтоване на пошук шляхів розв’язання низки завдань, визначених у національній доповіді “Цілі сталого розвитку: Україна”. Тема дисертації узгоджується з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, затвердженим Кабінетом Міністрів України, у частині обґрунтування механізмів покращення якості життя, розв’язання проблем розвитку суспільства та реалізації соціально-економічної політики.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Дисертація виконувалась відповідно до плану науково-дослідних робіт Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу в рамках тематики “Науково-прикладні засади розвитку соціально-економічних систем на основі раціонального ресурсокористування” (РК К-6/2017 (0117U003830) кафедри прикладної економіки, де автором опрацьовано науково-методичні підходи до оцінювання соціальної безпеки, узагальнено можливі методи оцінки та запропоновано ієрархічну модель інтегрального показника соціальної безпеки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи в цілому є достатньо обґрунтованими й достовірними. Вони базуються на критичному узагальненні фундаментальних праць з теорій сталого розвитку, соціальної безпеки, державного регулювання економіки, опрацьованні широкого масиву статистичних матеріалів профільних міністерств і відомств, Державної служби статистики України, міжнародних організацій. Завдання дослідження логічно структуровані, відображають алгоритм дій для досягнення заявленої мети. Сформульовані автором мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження відповідають темі дисертації.

Для вирішення окреслених у дисертаційній роботі завдань застосовано апробовані методи наукових досліджень: абстрактно-логічний, включаючи прийоми аналізу та синтезу, узагальнення – для здійснення огляду літератури, уточнення сутності основних понять і категорій, обґрунтування і перевірки робочих гіпотез; системний – для визначення структури соціальної безпеки, її зв'язків із Цілями сталого розвитку (ЦСР); економіко-статистичні методи, у т.ч. індексний аналіз – для оцінки рівня соціальної безпеки й окремих її складових; економіко-математичне моделювання – для прогнозування базових показників стану соціальної безпеки та ін.

Про достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій свідчить їх апробація на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, упровадження в діяльність органів влади, а також у навчальний процес.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що вона містить ряд теоретико-методологічних положень, прикладних висновків і рекомендацій, які характеризуються науковою

новизною та відображають науковий внесок у дослідження важливого завдання забезпечення соціальної безпеки України в контексті досягнення ЦСР.

Зокрема, автором удосконалено теоретичні підходи до визначення ролі соціальної безпеки в досягненні ЦСР та побудові суспільства сталого розвитку, де розвиток має здійснюватися заради людини, а також за активної участі людини. У такому ракурсі безпека трактується, з одного боку, як відсутність загроз голоду, злочинності, безробіття, соціальних конфліктів і екологічних катастроф, з іншого, – як наявність у людини можливостей вільного вибору, впевненість у тому, що здобуте сьогодні не буде втраченим завтра (с. 44–51). На відміну від багатьох наявних підходів, у рамках ЦСР соціальна безпека розглядається як наскрізний та інтегруючий орієнтир їх досягнення.

Набув подальшого розвитку понятійний апарат дослідження соціальної безпеки, а саме уточнено категорії “безпека” та “соціальна безпека”. Остання тлумачиться як такий рівень захищеності людини, що дає змогу використовувати її потенціал завдяки створеним безпечним умовам життя та можливості задовольняти потреби, найважливішими серед яких є: доступ до засобів існування, довге і здорове життя, доступ до знань, що, у свою чергу, сприятиме забезпеченню сталого розвитку суспільства (с. 47).

На такій теоретико-методологічній основі запропоновано концептуальну модель системи управління соціальною безпекою (с. 46), елементами структури якої виділено безпеку людини, суспільства та держави, а також конкретизовано завдання, суб’єкти й об’єкти системи. Це є підґрунтям для розробки практичних рекомендацій щодо забезпечення соціальної безпеки в Україні, виходячи з національних пріоритетів і цілей сталого розвитку.

У дисертаційній роботі вдосконалено та набули подальшого розвитку методичні підходи щодо:

розрахунку інтегрального показника соціальної безпеки, який, на відміну від існуючих, включає такі складові, як безпека життя, економічна захищеність, забезпеченість охороною здоров’я й освітою, та використовує уточнену систему показників з урахуванням цільових індикаторів досягнення ЦСР (с. 55–65). Це дало змогу проаналізувати динаміку рівня соціальної безпеки в Україні та вплив її окремих складових (с. 114–118);

оцінювання втрат показника соціальної безпеки внаслідок анексії АР Крим та окупації частини Донбасу;

прогнозування показника соціальної безпеки, один зі сценаріїв якого відображає очікуваний ефект зміцнення соціальної безпеки внаслідок досягнення запланованих індикаторів реалізації ЦСР в Україні на 2025 р. (с. 156–160).

Заслужують уваги положення щодо стратегічного управління соціальною безпекою, які, на відміну від існуючих, базуються на побудові матриці взаємозв'язків між показниками, обраними для оцінювання соціальної безпеки в контексті досягнення ЦСР. На цій основі обґрунтовано сукупність напрямів зміцнення соціальної безпеки (с. 162).

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Дисертація є логічно структурованою. За обсягом та оформленням вона відповідає чинним вимогам, написана в науковому стилі. Матеріали основної частини дисертації розкривають заявлені автором положення наукової новизни. Робота завершується висновками, де викладено найбільш важливі наукові та практичні результати, одержані здобувачем. Вони відповідають поставленим завданням і не викликають принципових заперечень. Висновки до розділів узгоджені із загальними висновками.

Теоретичне та практичне значення наукових результатів

Результати дисертації представляють наукову цінність, розроблені в ній теоретико-методологічні підходи можуть бути використані в подальших дослідженнях проблематики соціальної безпеки. Автором розкрито проблемні питання та теоретичні засади забезпечення соціальної безпеки в контексті досягнення ЦСР, визначено сукупність принципів, методів і підходів до управління цими процесами.

Практичне значення полягає в тому, що теоретико-методологічні напрацювання стали основою для розробки практичних рекомендацій стосовно підвищення рівня соціальної безпеки, які можуть бути використані в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Підтвердженням цього є довідки про впровадження результатів дослідження в діяльності Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, департаменту соціальної політики виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради, управління праці Івано-Франківської міської ради. Матеріали дисертації також використані в навчальному процесі Бурштинського енергетичного коледжу та Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу МОН України.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлено в 14 наукових працях загальним обсягом 4,9 друк. арк., з них 1 розділ у монографії, 1 стаття в міжнародному виданні, 4 статті у вітчизняних наукових фахових виданнях, 8 – у матеріалах наукових конференцій (з яких

одна індексована в базі SCOPUS). Публікації достатньою мірою відображають зміст проведеного дослідження, відповідають чинним вимогам щодо характеру видань, їх географії та повноти висвітлення результатів дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту

Загалом оцінюючи позитивно дисертаційну роботу, слід зазначити, що вона містить низку тверджень, які, на наш погляд, можуть слугувати підґрунтям для дискусії та зауважень.

1. Для розрахунку інтегрального індексу соціальної безпеки автор пропонує систему показників (с. 57–61), при цьому нами вбачається, що деякі з них не є достатньо інформативними, не мають однозначного трактування як показники-стимулятори чи дестимулятори, або ж позбавлені достовірних джерел даних. Так, показник “кількість учнів, які проживають на відстані більше 3 км від закладу та потребують підвезення” не є індикатором наявності чи відсутності загрози для соціальної безпеки, наприклад, такі учні де-факто можуть бути забезпечені підвезенням. У даному випадку доцільніше використати показник “частка учнів, яким організовано підвезення, із загальної кількості учнів, які проживають на відстані більше 3 км від закладу та потребують підвезення”.

На с. 59 для оцінки рівня економічної захищеності, серед інших, пропонується використати “індекс споживчих цін”. Вважаємо, що він не може бути однозначно оцінений як стимулятор чи дестимулятор. Значне сповільнення споживчої інфляції в кінцевому рахунку може мати настільки ж негативні наслідки для національної економіки та соціальної безпеки, як і її значне прискорення.

Для врахування таких чинників соціальної безпеки, як “інклюзивність освіти” чи “поширення булінгу” (с. 61) на сьогодні відсутні статистичні дані.

2. Окремі неточності, або ж не достатньо аргументовані твердження зустрічаються в аналізі ризиків для соціальної безпеки, пов’язаних із ринком праці. Зокрема, зазначається, що “упродовж 2008–2018 рр. рівень зайнятості населення у віці 15–70 років з року в рік знижувався” (с. 93). Насправді цей показник не мав такої лінійної динаміки, а в 2010–2013, 2018 рр. реєструвалося його зростання.

У табл. 2.7 (с. 95) наведено динаміку рівня безробіття населення в країнах ЄС та Україні. Слід зауважити, що вони стосуються різних вікових груп: для ЄС – це економічно активне населення у віці 15–74 роки, України – 15–70 років. Для цілей порівняння доречніше було б використати дані про

рівень безробіття населення у віці 15–64 роки, які теж наявні у вільному доступі.

3. Виходячи з результатів систематизації стратегічних державних документів, у дисертації зроблено висновок, що “13 завдань ЦСР не мають індикаторів виконання, а саме: 3.7; 4.3; 4.4; 4.7; 6.1; 10.1; 10.2; 11.5; 11.6; 16.1; 16.8; 16.9; 17.3” (с. 134). Зміст такого твердження потребує уточнення, оскільки в додатку 1 Національної доповіді “Цілі сталого розвитку: Україна” відповідні індикатори, а також їхні цільові значення на період до 2030 р. представлені.

4. Авторів слід було б детальніше аргументувати вибір періоду прогнозування та методів прогнозування. Так, у дисертації розраховано прогнозні величини основних показників та інтегрального індексу соціальної безпеки України до 2025 р. (с. 156–159) Водночас ЦСР для України, у контексті яких здійснюється дослідження, охоплюють більш тривалу перспективу – до 2030 р. На наш погляд, саме такий прогнозний період доречно було б обрати в дисертації.

Також вважаємо, що не для всіх показників оптимальним є використання для прогнозу регресійного аналізу (с. 155). Наприклад, він практично не застосовується в прогнозних моделях, де вагомою детермінантою є вікова структура населення, або ж при прогнозуванні показників зайнятості населення.

5. На с. 165 дисертант зазначає, що підвищення рівня грошових доходів “можна досягнути за рахунок: змін державного соціального стандарту (збільшення розміру прожиткового мінімуму), а також основних державних соціальних гарантій (збільшення мінімального розміру заробітної плати, пенсії за віком та інших соціальних виплат)”. Загалом погоджуючись із цим, було б доречно обґрунтувати такі можливості, а також вказати на необхідні передумови та супутні ризики для соціальної безпеки. Так, суттєве підвищення мінімальної зарплати без належного державного нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю може призвести до ще більшої тінізації трудових відносин, перекладання додаткових податкових зобов'язань на найманого працівника тощо з відповідними негативними наслідками для соціальної безпеки.

Узагальнюючи відмітимо, що зазначені дискусійні положення, зауваження і недоліки є свідченням складності та багатоаспектності досліджуваної проблематики, не знижують наукової цінності дисертації та принципово не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження Ставничої Наталії Ігорівни.

Загальний висновок

Отже, ознайомлення зі змістом дисертації Ставничої Наталії Ігорівни на тему “Соціальна безпека України в контексті забезпечення сталого розвитку” дозволяє дійти висновку, що всі сформульовані автором завдання вирішені, а поставлена мета досягнута. Дисертаційну роботу слід вважати самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням, результати якого вирішують актуальне науково-практичне завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних і науково-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо зміцнення соціальної безпеки з позицій досягнення цілей сталого розвитку України.

Зміст дисертації повністю відповідає темі та розкриває її, а оформлення відповідає чинним вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Загальна оцінка дисертації позитивна.

Таким чином, викладене вище дозволяє зробити висновок, що подана до захисту дисертаційна робота на тему “Соціальна безпека України в контексті забезпечення сталого розвитку” за критеріями актуальності, обсягу проведених досліджень, наукового рівня, новизни та практичної значимості результатів, за обґрунтованістю висновків та якістю оформлення відповідає вимогам пп. 9, 10, 11, 12 “Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 із змінами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 979, а її автор – Ставнича Наталія Ігорівна – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – “Економіка”.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу досліджень ризиків у сфері зайнятості населення Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України

Я. В. Остафійчук

Відзук надійшов 20
спеціаліст 08.02.2021р.
Голова ради

В. П. Петренко

ІДСД ім. М. В. Пту
Ідентифікаційний номер 02070855
ПІДПИС НАТАЛІА С
СТАВНИЧА
Вчений секретар

